

Osmanlı Bilimi Araştırmaları Studies in Ottoman Science

Kitap Değerlendirmesi | Book Review

🔓 Açık Erişim | Open Access

Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Tarım Eğitimi Üzerine Bir Çalışma

A Study on Agricultural Education in Turkey in the Republican Era

Barışcan Ersöz¹

¹ İstanbul Üniversitesi, Bilim Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye

Emre Dölen & Gülşah Eser, *Cumhuriyet’in İlk 50 Yılında Ziraat Eğitimi 1920-1970* (İstanbul: Doruk Yayınları, Aralık 2023), X+419 s. ISBN: 978-625-6898-51-6

Anahtar Kelimeler Türkiye Cumhuriyeti · Tarım Okulları · Tarım Eğitimi

Keywords Republic of Türkiye · Agricultural Schools · Agricultural Education

Kuruluşunda büyük bir kırsal nüfusa sahip olan ve iktisadi gelişimini bu nüfusun ekonomik yönden kalkındırılmasına dayandıran Türkiye için farklı amaçlara yönelik kurumları içeren bir tarımsal eğitim sistemi oluşturulması zorunluymuştu. Nitekim Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren tarımın modernleştirilmesi için çalışmalara başlanmış ve tarımsal eğitim alanında kısa zaman içinde dikkat çekici atılımlar gerçekleştirilmiştir. Ne yazık ki bu atılımların arka planını, farklı dönemlerin sosyal, politik ve ekonomik koşulları bağlamında ele alan tarihsel araştırmaların sayısı halen sınırlıdır.¹ Her ne kadar çeşitli eğitim kurumlarının tarihleri üzerine yakın dönemde yayınlanmış çalışmalar bulunsa da bunlar Türkiye’deki tarım eğitiminin genel seyri derinlemesine ele almaktan uzaktır.² Emre Dölen ve Gülşah Eser’in birlikte kaleme aldıkları

Atıf | Citation: Ersöz, Barışcan. "A study on agricultural education in Turkey in the Republican Era. Review of "Cumhuriyet’in ilk 50 yılında ziraat eğitimi 1920-1970". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları–Studies in Ottoman Science* 26, 1 (2025): 138-144. <https://doi.org/10.26650/oba.1598027>

 This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

 2025. Ersöz, B.

 Sorumlu Yazar | Corresponding author: Barışcan Ersöz bariscan.ersoz@istanbul.edu.tr

¹Şimdiye dek Türkiye’de tarım eğitiminin tarihini genel ve bütüncül bir perspektifle ele alan, özellikle teknik ve mesleki eğitimin gelişimine odaklanan tek kapsamlı çalışma olarak Ragıp Ziya Mağden’in 1959 tarihli eseri gibi görünmektedir. Bkz. Ragıp Ziya Mağden, *Zirai Öğretimde 110 Yıl* (Ankara: Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı No: 22, 1959). Mağden’in bu çalışması, tarihsel bir perspektife sahip olsa da özellikle Cumhuriyet dönemindeki gelişmeler açısından, alandaki ilerlemeleri içeriden takip eden bir uzmanın görüşleriyle sınırlıdır. Bu nedenle, aradan geçen dönemde benzer nitelikte başka bir eserin yayımlanmamış olması, Dölen ve Eser’in çalışmalarını daha da önemli kılmaktadır. Mutlu bir tesadüf sonucu, bu çalışmanın ardından Cumhuriyet dönemindeki tarımsal eğitimin tarihini ele alan bir diğer kapsamlı eser, içinde bulunduğumuz yıl yayımlanmıştır. Bkz. Nurullah Kırkpınar, *Türkiye’de Zirai Eğitimin Tarihçesi ve Kurumsallaşması* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2024). Art arda yayımlanan bu araştırmalar, tarım eğitimi tarihinin önümüzdeki dönemde daha detaylı akademik çalışmalara sahne olacağına dair ümit verici gelişmelerdir.

²Örneğin hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemlerindeki faaliyetleriyle ön plana çıkan Halkalı Ziraat Mektebi ve erken Cumhuriyet döneminin sembollerinden Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü gibi çeşitli kurumları inceleyen çalışmalara örnek olarak bkz. Hasan Soydan, *120 Yıllık Eğitim*

bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk 50 yılında tarım eğitiminin organizasyonunu ve öne çıkan kurumları meclis tutanakları, yasalar, çeşitli raporlar ve önceki tarihsel incelemelerden elde edilen bilgilere dayanarak okuyucuya sunmakta ve bu açığı bir nebze de olsa kapatmaktadır. Bu kapsamlı eser, konuya bütüncül bir perspektifle yaklaşarak alandaki boşluğu doldurma iddiasını taşıyan ilk incelemelerden biri olarak değerlendirilebilir.

Kitap toplamda altı bölüm ve eklerden oluşmaktadır. “Ziraat Öğretiminin Yeniden Düzenlenmesi” başlıklı birinci bölüm (ss. 1-42), Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde modern tarım yöntemleri konusunda uzmanlaşmış kadroların yetiştirilmesi için kurulan ve bir kısmı Cumhuriyet dönemine miras kalan eğitim kurumlarının tanıtılmasıyla açılmaktadır. Ardından Cumhuriyet döneminde Ziraat Vekâleti’nin kuruluş süreci, tarımsal eğitim alanında savaş sonrasında girilen ilk kanuni düzenlemeler ve buna bağlı olarak açılan ilk tarım okulları ele alınmaktadır. Bu kurumlar, belirli bir sistem çerçevesinde oluşturulmamaları ve Cumhuriyet hükümetinin genel politikalarıyla uyumlu bir eğitim planından yoksun bulunmaları nedeniyle, 1920’lerin ikinci yarısında köklü bir düzenlemeye tâbi tutulmuştur. Kitap, İzmir İktisat Kongresi’nde Çiftçi Grubu’nun sunduğu ilk reform önerilerinden, 1925 yılında Mehmet Sabri Toprak’ın Ziraat Vekilliği’ne getirilmesiyle başlayan kapsamlı dönüşüme dek bu reform hareketini detaylarıyla incelemektedir. Toprak’ın Almanya’ya ve SSCB’ye yaptığı geziler, Alman tarım uzmanı Gustav Oldenburg’un 1927 ve 1928 yıllarında Alman Hükümet Yüksek Müşaviri sıfatıyla Türkiye tarımı üzerine yazdığı rapor ve 1927 yılında çıkarılan 1109 sayılı kanunla tarım eğitimi veren okulların yeniden düzenlenmesi için başlatılan çalışmalar bahsedilen bu sürecin temel adımlarındandır.

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü’nü (AYZE) ele alan ikinci bölüm (ss. 43-82) ise 1933 yılında faaliyete geçen bu önemli bilimsel araştırma ve eğitim kurumunu binalarının yapımından başlayarak ele almaktadır. İnşaat tamamlanana kadar tarımsal yüksek öğretimin devam ettiği Ankara Yüksek Ziraat Mektebi de bu bölümün konuları arasındadır. Ayrıca enstitünün ilk rektörü Friedrich Falke’nin kısa bir biyografisi ve Türkiye’ye geliş serüveni, AYZE’nin idari ve akademik yapısı, ilk öğrencilerin alınmasında gözetilen kriterler, kurumun açılışının Türk ve Alman basınındaki yansımaları ve enstitünün Ankara Üniversitesi’ne bağlandığı süreç değinilen diğer kimi başlıklardır. Bölümde dikkat çeken ayrıntılardan biri, AYZE ve İstanbul Üniversitesi’nin kuruluşları ve genel idari yapıları arasında bir karşılaştırmaya gidilmesidir. Dölen ve Eser’in tespitleri, bu dönemde Türkiye’de yüksek öğretim alanında birbirinden farklı geleneklere sahip kurumsal yapıların gelişmekte olduğunu göstermektedir. Ancak 1946 yılındaki Üniversiteler Kanunu’yla AYZE’nin Ankara Üniversitesi’ne bağlanması, bu farklı geleneklerin yavaş yavaş homojenleştiği bir ortam yaratmıştır. Kitapta, AYZE’deki eğitim ve araştırma sürecinin işleyişi, eğitici ve öğrencilerin deneyimleri ve enstitünün diğer kurumlarla olan ilişkisi ele alınmamaktadır; ancak yeni çalışmalarla bu iki üniversite arasındaki karşılaştırmaların detaylandırılması Türkiye’de üniversite sisteminin erken dönemdeki gelişimine yeni bakış açıları getirebilir.³

Üçüncü bölüm (ss. 83-122), Osmanlı döneminde farklı düzeylerde eğitim verirken 1930’dan itibaren lise dengi okullara dönüşen Bursa, Adana, İstanbul ve İzmir’deki Bölge Tarım Okulları ile Selimiye Hayvan Sağlık Memurları Okulu’na değinmektedir. Dölen ve Eser, bu okulların bilinçli üreticiler yetiştirme amacıyla ortaya çıktığını, ancak zaman içinde tarım alanındaki çeşitli kuruluşlarca istihdam edilecek teknik elemanları eğit-

Çınarı: *Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi* (Ankara: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Eğitim Yayın ve Yayınlar Dairesi Başkanlığı, 2011); Volkan Çeşme, “Osmanlı’da Ziraati Modernleştirme Sürecinde Halkalı Ziraat Mektebi (1892–1928): Kuruluşu ve İdari Yapısı,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 15, no. 2 (Haziran 2014): 39–80.; Volkan Çeşme, “Halkalı Ziraat Mektebi: Eğitimi, Eğitimci Kadrosu, Örnek Çiftliği ve Yayınları,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 16, no. 1 (Aralık 2014): 73–99.; Cemalettin Çiftçi, *Kuruluşunun 75. Yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü (1933–1948)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 1486, 2008); Cemalettin Y. Çiftçi, *Yüksek Ziraat Enstitüsü’nde Yapılan Doktora ve Doçentlik Çalışmaları ile Özetleri (30 Ekim 1933–30 Haziran 1948)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 1499, 2009); Sevtap Kadioğlu, “Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü’nde Mülteci Bilim Adamları,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 9, no. 1 (Haziran 2008): 183–97. Dölen ve Eser’in bu çalışmasında da ele alınan orta dereceli tarım okullarından Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu’nu ele alan bir çalışma için bkz. Rıdvan Şükür, *Çayırova Teknik Bahçivanlık Okulu (1943-1985)*, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020).

³AYZE’deki eğitim ve bilimsel araştırma süreçleriyle ilgili Cemalettin Çiftçi’nin çalışması kapsamlı bilgiler içermektedir. Bkz. *Kuruluşunun 75. Yılında*.

meye yöneldiğini belirtmektedir. Bölüm boyunca, kuruluş yıllarından itibaren okulların içerdikleri kadrolar ve yıllara göre öğrenci ve mezun sayıları gibi genel istatistikî bilgiler sunulmaktadır. Ayrıca her bir okul, toprak ve hayvan varlıkları, kadro ve fiziki olanakları, 1960’lı yılların sonundan itibaren değişen kurumsal yapıları ve günümüze kadar geçirdikleri süreç açısından tanıtılmaktadır. Bu okulların örgün öğretimle sınırlı kalmayıp buldukları bölgelere göre edindikleri diğer işlevler de yazarların dikkat çektiği konular arasındadır. Örneğin, İzmir Bornova Bölge Ziraat Okulu’yla ilgili verilen detaylı bilgilere göre bu kurum, çevresindeki çiftçiler için kurslar düzenlemekte, çeşitli tarımsal ürünlerin deneme ve araştırma faaliyetlerini gerçekleştirmekte ve yetiştirdiği ürünlerin bir kısmını dışarıya satmaktadır. Bu farklı etkinlikler, tarımsal eğitim veren kurumların araştırma ve üretim alanlarındaki farklı aktör ve yapılarla etkileşimlerine ve buldukları sosyal çevrede algılanışlarına dair önemli detaylar içermektedir.

Dördüncü ve beşinci bölümler, tarım eğitimi verilen kurumlardan ziyade köylü halka temel eğitim hizmetini götürecek ve onları modern tarım yöntemleriyle tanıştıracak yapı ve kadroların oluşturulmasını konu edinmektedir. Dördüncü bölümde (ss. 123-180), Cumhuriyet’in kuruluşuyla ilköğretim alanında atılan adımlar, kır ve kent arasındaki eğitimin farkları ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1930’lu yıllardaki parti programlarında eğitim politikalarının yeri üzerinde durulmaktadır. Ardından, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin 1931’de düzenlediği Ziraat Kongresi’nde tarım eğitimi konusunda sunulan raporlar ve Friedrich Falke’nin köylünün eğitimiyle ilgili 1936 tarihli raporunun⁴ detaylı bir incelemesi ile devam edilmekte ve bunların bir karşılaştırmasına gidilmektedir.

“Köy Öğretmeninin Yetiştirilmesi” başlıklı beşinci bölüm (ss. 181-226) ise kırsaldaki eğitim probleminin temel boyutlarından biri olan öğretmen yetiştirme sürecinde yer alan kurumlara odaklanmaktadır. Dölen ve Eser’e göre hükümetin 1930’lu yılların ikinci yarısından itibaren amacı, “köyün ihtiyaçlarına yanıt verebilecek bir öğretmen modeli” oluşturmak ve köylerden gelen öğretmen adaylarını, edindikleri bilgileri yine köylere aktaran bireyler haline getirmektir. Bu bağlamda atılan ilk adım, Köy Eğitimliği Kursları’nın açılması ve bunların köyler için ilköğretim öğretmeni yetiştiren bir sistem içinde örgütlenmesidir. Yazarlar, bu kursların müfredatını, ders içeriklerini ve tarımsal pratikleri öğretmekte kullandıkları ders kitaplarını tanıtırken, öğretmenlik sisteminin amacının köylülere yalnızca okuryazarlık kazandırmakla sınırlı kalmayıp aynı zamanda modern tarım yöntemlerini öğretmek olduğunu vurgulamaktadır.

Bölümün devamında Köy Enstitüleri’ne değinilmekte, bu kurumların açılış süreci, öğretmenlerin köy yaşamına uyum sağlaması için yapılan düzenlemeler ve mezun köy öğretmenlerinin görev ve sorumlulukları, büyük ölçüde Köy Enstitüleri Kanunu’ndaki maddelere dayanarak açıklanmaktadır. Ardından verdiği eğitimin genel nitelikleri, AYZE gibi kimi kurumlarla olan iş birliği ve 1947’deki kapanış süreci çerçevesinde Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü deneyimi ele alınmaktadır. Son olarak ise 1943 ve 1947 yıllarındaki eğitim programlarının karşılaştırması üzerinden enstitülerin kapanışına giden süreç hakkında bir değerlendirme yapılmaktadır. Dölen ve Eser’e göre, müfredat değişiklikleriyle başlangıçta hedeflenen eğitim tarzı zamanla amacından saptırılmış ve bu kurumlar sıradan birer öğretmen okuluna dönüştürülmüştür. Bu noktada yazarların ayrıca, öğretmenlik ve Köy Enstitüsü sistemlerinin işlevselliğinin bir ön koşulu olarak toprak reformu ile kurdukları ilişki, kırsaldaki genel eğitim hareketinin başarısızlığının sosyo-ekonomik yapıyla bağlantısını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Dölen ve Eser, enstitülerin işlevlerini kaybetmesine neden olan bu etkenleri politik alandaki çekişmelerin bir sonucu olarak yorumlamaktadır.

Kitabın altıncı ve son bölümü (ss. 227-332) Teknik Ziraat ve Bahçivanlık Okulları’na odaklanmaktadır. 1943 yılından itibaren kurulmaya başlanan bu okullar, çiftçi çocuklarına teknik eğitim vererek onları bilinçli, ulusal değerleri benimsemiş ve modern tarım yöntemlerini özümsemiş üreticiler haline getirmeyi amaçlamaktadır.

⁴“Türkiye’de Köy Tedrisatına Verilecek Şekil ve Köylü Halkın İrşad ve Tenvirî Hakkında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün Raporu” başlıklı bu belgenin tam metni kitabın ekler kısmında verilmektedir.

Bölüme başlarken, Falke’nin 1936 tarihli raporunda önerilen Ameli Ziraat Mektepleri ile bu okulların taşıdığı benzerlikler, ardından okulların kurulması ile ilgili kanununun hazırlanması sürecinde mecliste yaşanan tartışmalar ve kurumsal yapılarıyla ilgili genel bilgiler ele alınmaktadır. Takiben, Gökhöyük (Amasya), Beydere (Manisa), Kocaş (Aksaray) ve Konuklar’da (Konya) açılan dört Teknik Ziraat okulu ile Alata (Mersin) ve Çayırova’da (Kocaeli) açılan iki Teknik Bahçivanlık okulu, kuruluş süreçleri, fiziksel imkanları, bölgelerinde gerçekleştirdikleri çalışmalar ve zaman içinde evrildikleri pozisyonlar itibarıyla tanıtılmaktadır. Bölümün son kısmında ise tüm tarım okullarından gelen yönetici personellerin, Ziraat ve Milli Eğitim Bakanlığı yetkililerinin ve çeşitli uzmanların katılımıyla, 1949 ve 1951 yıllarında düzenlenen iki Tarım Okulları Kongresi ele alınmaktadır. Bu kongreler, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD yardımlarıyla birlikte tarımsal üretim alanında yaşanan değişim sürecinde hem Bölge Ziraat Okulları’nın hem de Teknik Ziraat ve Teknik Bahçivanlık okullarının potansiyel işlevlerinin tartışıldığı toplantılar olmaları nedeniyle tarımsal eğitim açısından önem taşımaktadır.

Altıncı bölüm aynı zamanda kitabın bütününe genel bir değerlendirmesini de içermektedir. Bu kısımdaki en dikkat çekici iddialardan biri, daha önce de değinildiği gibi, hem Köy Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri’nin hem de Teknik Ziraat ve Bahçivanlık Okulları’nın amaçlarına ulaşabilmeleri ve kırsal alandaki dönüşümü başarıyla gerçekleştirebilmeleri için bir toprak reformunun gerekli olduğudur. (s.329) Yazarlara göre, köylülerin ekonomik yönden bağımsız hale gelmelerini sağlayacak toprakları olmadan modern tarım yöntemlerini uygulamanın imkansızlığı ve dahası, köy öğretmenliği sisteminin feodal yapılarla girdiği çatışma, bu okulların hedefine ulaşmasını güçleştirmiş ve onları kimi politik unsurların eleştirilerinin odağı haline getirmiştir. Dölen ve Eser’in bu tespitleri geçerli olmakla birlikte, özellikle Teknik Ziraat ve Bahçivanlık Okulları’nın beklenen etkiyi yaratamamasında başka önemli faktörler de olabileceğini akılda tutmak gerekir. Örneğin, bu okulların mezunlarının ülke genelinde çiftçilikle uğraşan nüfusun çok küçük bir kısmını oluşturmaktan öteye geçememiş olması bu faktörlerden biridir. Yazarlar da Friedrich Falke’nin raporundaki önerilere atıfta bulunarak, arzu edilen hedefe ulaşmak için tüm ülkeye yayılmış en az 60-100 okulun açılması gerektiğini belirtmektedir. (s.243) Oysa bu okulların pratikteki karşılığı olan Teknik Ziraat ve Bahçivanlık Okulları’nın sayısı sadece altıda kalmıştır. Köy Enstitüleri için de durumun çok farklı olmadığı bir gerçektir. Bir diğer faktör ise hem enstitülerden mezun olarak köye giden öğretmenlerin hem de tarım okullarından mezun olan çiftçilerin buldukları bölgelerdeki tarımı etkileyecek düzeyde imkanlara ne derece sahip olduklarıyla yakından ilgilidir. Modern tarımın gerektirdiği alet, makine, ıslah edilmiş tohumluk ve gübre gibi girdilerin henüz yaygınlaşmadığı bir tarımsal sistemde öğretmenlerin veya bilinçli çiftçilerin teknik bilgiyi aktaracak aktörler olarak etkisi oldukça sınırlı kalmaktadır. Konuyla ilgili doğrudan ve kapsamlı bir tarihsel araştırma yapmanın zorluklarıyla birlikte, enstitü mezunu öğretmenlerin kişisel tanıklıklarına ve Teknik Ziraat okullarından mezun çiftçilerin deneyimlerine dayanan araştırmalar bu soruya bir cevap bulmak konusunda yol gösterici olabilir. Bu tür tarihsel incelemeler tarım eğitimi gibi çok boyutlu bir konuda karşılaşılabilecek güçlüklerin çözümüne yönelik deneyimlerimizi zenginleştirici bir etki de yaratacaktır.⁵

Dölen ve Eser’in, sonuç kısmında öne sürdükleri iddialardan bir diğeri, Milli Eğitim Bakanlığı’nın, Osmanlı döneminde Maarif Nezareti olarak kurulduğu ilk yıllardan itibaren ülkedeki tüm okulları kendi çatısı altında toplamaya ve uzmanlık eğitimi veren bu kurumları sıradanlaştırmaya yönelik bilinçli bir çaba sergilediği yönündedir. Bunun yakın dönemdeki bir örneği, 26 Ocak 2006 tarihli 5450 sayılı kanunla tarım eğitimi

⁵Örneğin, kendisi de Aksu ve daha sonra Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü mezunu olan Pakize Türkoğlu’nun Köy Enstitüleri üzerine kapsamlı çalışması, bu kurumların buldukları bölgelerde ve mezunlarının çalışmak üzere gittiği kimi köylerdeki bu tip etkinliklerden bahsetmektedir. Buna göre enstitülerde açılan kooperatifçilik dersleri ve bu dersler için yapılan uygulamalar köylü halkın katılımıyla bir arada yürümüş ve kooperatifçilik bilincinin bu yakın köylerde yayılmasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, mezun olup çeşitli köylere atanan öğretmenler arasında tavukçuluk, meyvecilik, sebzeçilik, bağcılık ve ağaçlandırma faaliyetlerine girişen ve köylüleri de bu konuda teşvik eden örnekler bulunmaktaydı. Ancak bu tip etkinliklerin ülke çapındaki yayınlığına dair genel veriler ulaşmak mümkün görünmemektedir. Bkz. Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2020), 236, 484-485.

veren okulların Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmesi ve 1920’den beri tarım bakanlıkları bünyesinde gerçekleştirilen tarımsal eğitimin son bulmasıdır.(s.332) Dölen ve Eser, bu sürecin belirli eğitim kurumlarının sıradanlaştırılması veya işlevsiz hale gelmesindeki etkilerini vurgulamakta ve bu durumu, AYZE ve Köy Enstitüleri gibi diğer kurumların kapatılma süreçlerinde de gözlemlenen politik çekişmelerin bir uzantısı olarak değerlendirmektedir. Bu tespit belirli bir düzeyde doğruluk payı içerse de mesele yalnızca MEB’e özgü bir alan kapma mücadelesi olmaktan çok daha karmaşık görünmektedir. AYZE’nin Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi’ne dönüşümünde yaşananlar bunun bir örneği olarak dikkat çekicidir. Süreç, AYZE’nin Ziraat Vekâleti’nin yetki alanından çıkarılarak, 1946 Üniversiteler Kanunu’na tâbi bir üniversite haline getirilmesi girişimleriyle başlamıştı. Bazı tarihsel kaynaklar, sürecin başında Maarif Vekili olan Reşat Şemsettin Sırer’in bu girişime karşı çıktığını ve AYZE’nin öncelikle köklü bir tasfiyeye tutulması konusunda idettiğini göstermektedir. Diğer taraftan AYZE’deki birçok akademisyen bu dönüşüm sürecini olumlu karşılamış ve Ziraat Vekâleti’nin yetki alanından çıkılmasını çeşitli sebeplerle desteklemiştir.⁶ Aynı zamanda dönemin tanıklarından biri olan Ragıp Ziya Mağden de Türkiye’de tarım eğitiminin gelişimi konusundaki çalışmasında “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” uyarınca tüm okulların tek bir bakanlık altında toplanmasının ve eğitim sisteminin merkezi bir yapıda yönetilmesinin gerekliliğini dile getirmektedir. Mağden’e göre AYZE’nin Üniversiteler Kanunu’na tâbi hale gelmesi ve Ziraat Vekâleti ile dışarıdan iş birliği halinde olan bir kurum olarak yapılandırılması doğru bir adımdır.⁷ Bu görüşlere karşın, kuruluş kanunu teklifi TBMM’ye götürülen Ankara Tarım Üniversitesi’nin, komisyonlardaki tartışmalardan sonra bir ziraat fakültesine dönüştürülmesi yönünde verilen karar, süreç içinde farklı taraflardan gelen itirazların ve yapılan çeşitli pazarlıkların ortaya çıkardığı bir ara yol gibi görünmektedir. Sonuç olarak bu olay, eğitim kurumlarının örgütlenmesi ve yetki alanlarının belirlenmesinde birçok etkenin işin içinde olduğunu göstermekte ve bu karmaşık ilişkileri farklı örnekler üzerinden çözümleyecek derinlemesine araştırmaların önemini daha da artırmaktadır.

Dölen ve Eser’in çalışması, Türkiye’de tarım eğitiminin tarihindeki bu ve benzeri birçok olayı yeniden ele alması ve bunlara dair bütüncül bir bakış açısı sunmasıyla yeni bir yol açmaktadır. Cumhuriyet’in kuruluşundan sonraki uzun bir zaman dilimi boyunca tarım eğitiminin köşe taşlarını oluşturan AYZE, Bölge Ziraat Okulları, Teknik Ziraat ve Teknik Bahçivanlık Okulları gibi kurumların kuruluş süreçlerini, bu süreçlerde etkili olan aktörleri ve zaman içinde geçirdikleri değişimi gözler önüne sererek bilgi dağarcığımızı büyük oranda genişletmektedir. Dahası, tarım eğitimi sadece teknik bir mesele olarak değil, kırsal kesimde gerçekleştirecek zihniyet değişiminde rol alan kurumların da içinde olduğu bir sistemin birbirini tamamlayan parçaları olarak değerlendirmesi, konunun sosyolojik boyutunu gösteren önemli bir detaydır.

Elbette ele alınan tarihsel dönem içinde Türkiye’deki tarımsal eğitimin bütün unsurları kitapta ele alınanlardan ibaret değildir. Örneğin Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi ile 1950’lerde Ege ve Atatürk Üniversiteleri’nde açılan ziraat fakülteleri bu çalışmaya alınmamıştır.⁸ Dolayısıyla, özellikle tek parti dönemi sonlarında ve sonrasında tarım alanında yükseköğretim organizasyonundaki değişim ve bunun tarımda makineleşme hareketi, Soğuk Savaş dönemi ve ABD’li uzmanların etkisi gibi çeşitli faktörlerle ilişkisi hâlâ araştırılmayı bekleyen konulardandır. Sözü edilen fakültelerdeki tarım eğitiminin özelliklerinin incelenmesi hem tarımsal eğitimin hem de genel anlamda yükseköğretimin gelişimini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Bununla birlikte tarım eğitimi yalnızca okul gibi kurumsal yapılarla sınırlı bir alan olarak da görülmemelidir. Çiftçilerin teknik bilgi edinmesinde tarımsal yayım faaliyetlerinin ve kursların yadsınamaz bir önemi bulunmaktadır. 1920’li yıllarda Ziraat Vekâleti Neşriyat Müdürlüğü ile başlatılan ve 1957 yılından

⁶Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. *Kuruluşunun 75. Yılında*, 593-596.

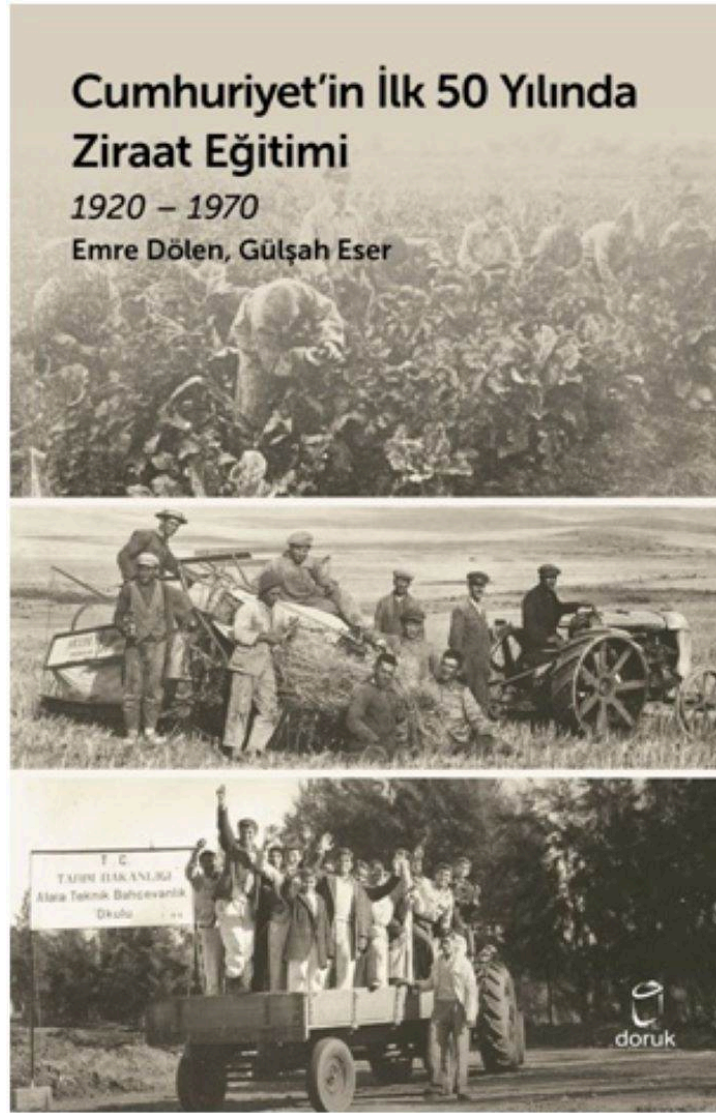
⁷*Zirai Öğretimde 110 Yıl*, 62.

⁸Bu fakülteleri detaylı olarak inceleyen tarihsel çalışmalar bulunmamakla birlikte haklarında genel bilgi edinmek için bkz. Hakkı Bilgehan, İsmet Ertaş, Birol Akşit, *Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi 1955-2005*, 2 Cilt, (İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 2005); Murat Palabıyık, “Doğu Anadolu Bölgesi Tarımına Can Veren Eğitim Kurumu: Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi”, *Hasad (Bitkisel Üretim)* 26, no:311, (Nisan 2011): 55-61.

İtibaren Teknik Enformasyon Servisi aracılığıyla gerçekleştirilen bilimsel ve teknik yayın faaliyetlerinin yanında, çeşitli bölgelerde kısıtlı kadrolarla kurulan tarımsal yayım teşkilatları da yaygın tarım eğitiminin bir parçası olarak tarihsel incelemeler için önemli bilgiler sunabilir. Ayrıca Halkevleri ve Tohum İslah ve Mücadele İstasyonları gibi araştırma kurumlarının çiftçilere yönelik kursları hem bir eğitim yöntemi olarak hem de bilim kurumu/insanı ve toplum arasındaki temas noktalarının tespit edilmesi açısından değerli veriler içermektedir. Dolayısıyla tarım eğitiminin tarihi konusunda farklı perspektiflerle ve farklı yapılar çerçevesinde ele alınmayı bekleyen hâlâ birçok konu bulunduğu su götürmezdir.

Dölen ve Eser, kullandıkları kaynakların çeşitliliği ve zengin arşiv belgelerine dayanan içeriğiyle dikkat çekici bir eser meydana getirmişlerdir. Görsel materyallerin zenginliği, kitabın okunabilirliğini artırmakla kalmayıp, tarihsel olayları somutlaştırarak okuyucuların konuyu daha iyi kavramasına katkı sağlamaktadır. Her bölümde, sözü edilen konular açısından önem taşıyan birçok ismin kısa biyografilerine yer verilmesi, bu kişilerin sahip oldukları arka planı ve tarımsal eğitimin Cumhuriyet dönemi tarım politikaları içindeki yerini anlamaya yönelik ek bilgiler sunmaktadır. Bu özellikleriyle çalışma hem akademik çevrelerde süregiden araştırmalar için hem de konuya ilgi duyan genel okuyucular için değerli bir kaynak niteliğindedir.

Fotoğraf 1. Kapak Sayfası

Yazar Bilgileri
Author Details

Barışcan Ersöz (Araş.Gör.Dr.)

¹ İstanbul Üniversitesi, Bilim Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye

 0000-0002-6357-164X

